

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ЧАСТИНИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЯК КРИТЕРІЙ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ СВІТУ

FEATURES OF THE INSTITUTIONAL PART OF THE LEGAL SYSTEM AS A CRITERIA FOR THE TYPOLOGIZATION OF MODERN LEGAL SYSTEMS OF THE WORLD

Настасяк І.Ю.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та філософії права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка*

У статті охарактеризовано інституційну частину правової системи через аналіз повноважень суб'єктів правотворчості, правозастосування та правоінтерпретації (як її елементів) у сучасних правових системах світу. Акцентовано на значущості системоутворювальних суб'єктів, які наділені правотворчими повноваженнями. Обґрунтовано, що саме специфіка правового статусу зазначених суб'єктів, кількість та питома вага їхніх повноважень визначають особливості інституційної частини правової системи, які є важливими з погляду формування критеріїв типологізації сучасних правових систем світу.

Ключові слова: правова система, інституційна частина правової системи, системоутворювальні суб'єкти, повноваження, критерій типологізації.

В статье охарактеризована институциональная часть правовой системы через анализ полномочий субъектов правотворчества, правоприменения и правоинтерпретации (как ее элементов) в современных правовых системах мира. Сделан акцент на значимости системообразующих субъектов, которые наделены правотворческими полномочиями. Обосновано, что именно специфика правового статуса указанных субъектов, количество и удельный вес их полномочий определяют особенности институциональной части правовой системы, которые важны с точки зрения формирования критериев типологизации современных правовых систем мира.

Ключевые слова: правовая система, институциональная часть правовой системы, системообразующие субъекты, полномочия, критерий типологизации.

The article describes the institutional part of the legal system through the analysis of the powers of law-making, law enforcement and legal interpretations (as its elements) in modern legal systems of the world. The emphasis is placed on the importance of system-forming entities, which are endowed with legislative powers. It is substantiated that it is precisely the specific nature of the legal status of the indicated subjects, the number and proportion of their powers that determine the peculiarities of the institutional part of the legal system, which are important in terms of the formation of criteria for the typologization of modern legal systems of the world.

Key words: legal system, institutional part of the legal system, system-forming subjects, powers, criteria of typologization.

Постановка проблеми. Важливим завданням юридичної науки в наш час є належно здійснена типологізація сучасних правових систем світу, яка на тлі глобалізаційних процесів дасть змогу сформулювати цілісне уявлення щодо геоправової парадигми – конструкції світового правового розвитку.

Варто наголосити, що типологізація є процесом пізнання складних системних об'єктів на підставі ідеальної конструкції (типу). Базовим поняттям для типологізації сучасних правових систем світу є поняття правової системи суспільства. Ґрунтовний аналіз її структурних частин – інституційної, функційної і нормативної – дає змогу виявити її найістотніші ознаки та на основі цього сконструювати її тип, виокремити основні юридичні критерії типологізації сучасних правових систем світу.

В основу виокремлення юридичних критеріїв типологізації покладено ознаки правової системи суспільства, насамперед особливості її структурних частин, які дозволяють визначити ідентифікаційний код для кожного типу правових систем, ідентифікувати їх та згрупувати в цілісну світову геоправову парадигму.

Детермінантною для інших структурних частин правової системи є її інституційна частина, яку утво-

рюють суб'єкти права. Останні є носіями властивостей елементів правової системи, не маючи при цьому цілісних її ознак. Такі суб'єкти (елементи правової системи) мають правосуб'єктність, є носіями прав та обов'язків і визначаються як вольові, діяльнісні суб'єкти.

Стан дослідження. В українській та зарубіжній юридичній літературі питанням природи, внутрішньої будови правової системи присвячено праці Р. Давіда, В. Карташова, Р. Леже, М. Марченка, Б. Малишева, Н. Оніщенко, І. Петеліної, А. Саїдова, В. Синюкова, Л. Тіунової, Ю. Тихомирова, Л. Удовики. Однак особливостям інституційної частини правової системи та природі повноважень її системоутворювальних суб'єктів увага не приділялася. Науковим підґрунтям для дослідження означеної проблеми можна вважати доробки Л. Луць.

Метою статті є з'ясувати та обґрунтувати особливості інституційної частини правової системи через характеристику повноважень системоутворювальних суб'єктів в основних сучасних правових системах світу.

Виклад основного матеріалу. Для будь-якої правової системи важливими показниками її інституційної частини є повноваження системоутворюваль-

них суб'єктів, насамперед суб'єктів правотворчості, правозастосування та правоінтерпретації. Саме зазначені суб'єкти покликані створювати спеціальні засоби, які забезпечують їх взаємодію в системі, спрямовані на досягнення правопорядку та цілісності правової системи як необхідної умови функціонування суспільства загалом.

Для більшості сучасних правових систем світу характерні такі суб'єкти правотворчості, як органи законодавчої та виконавчої влади. У деяких правових системах правотворчими повноваженнями наділені також вищі судові органи, інші суб'єкти правозастосування, а також суб'єкти правоінтерпретаційної діяльності. Саме особливості правового статусу зазначених суб'єктів, їхніх правотворчих повноважень (зокрема питомої ваги останніх) дають змогу виявити специфіку ідентифікаційного коду щодо інституційної частини.

Як правило, правотворчі повноваження закріплюються в конституціях, конституційних та звичайних законах чи інших джерелах права. Акцентування на їх значущості зумовлене тим, що саме суб'єкт правотворчості надає узгодженій волі учасників суспільних відносин загальнообов'язкового характеру шляхом фіксації нормативно-правових приписів у джерелах права.

У всіх правових системах законодавчу діяльність здійснюють переважно парламенти, законодавчі повноваження яких закріплені в конституціях, конституційних чи спеціальних законах. Щоправда, у кожній правовій системі законодавчі повноваження мають свої особливості, а також типологічну специфіку. Наприклад, австрійський народ може брати участь безпосередньо в законодавчому процесі шляхом реалізації нетрадиційних форм безпосередньої демократії: народної ініціативи, громадських слухань, плебісцитів [1, с. 69]. Стаття 24 Федерального конституційного закону Австрійської Республіки (Конституції Австрії) передбачає, що законодавча влада Федерації здійснюється Національною радою спільно з Федеральною радою (які, згідно зі ст. 38, утворюють Федеральні збори). Питання федерального законодавчого процесу викладено у ст. ст. 41–49 Конституції Австрії, окремі питання – у Федеральному законі «Про Регламент Національної ради» (ст. 31). Статті 10–22 Конституції Австрії розмежовують коло питань, які відносяться до повноважень парламенту Австрії та парламентів земель (ландтагів). Згідно, зокрема, зі ст. 12 Конституції Австрії до повноважень Федерації належить встановлення принципів законодавства, а до повноважень земель – конкретних законів із таких питань: демографічна політика, медичні установи та установи соціального забезпечення; трудове право, земельні реформи тощо. Водночас стаття 10 Конституції Австрії містить чіткий перелік виключних повноважень (18 пунктів) Федерації у сфері законодавства. Також Конституція Австрії передбачає, що вищими органами виконавчої влади є Федеральний президент і федеральний уряд, повноваження яких визначені у ст. ст. 60–81. У ст. 18 наголошено, що все

державне управління здійснюється на підставі законів, однак кожен орган управління може на підставі і в межах сфери своїх повноважень видавати постанови [2, с. 26–114].

Згідно з п. 1 ст. 83 Федерального конституційного акта Австрії з поправками від 1929 р. функціонування судової системи регламентується федеральним законодавством. Відповідно до нього як гаранті Конституції і здійснення правосуддя були створені Конституційний, Адміністративний та Верховний суди. Конституційний акт містить також чіткі приписи щодо повноважень згаданих судових органів [3, с. 17–18].

В інших країнах континентального права функціонують ідентичні системи органів держави, що покликані створювати правові акти, завдяки яким забезпечується управління суспільством, взаємодія між суб'єктами права як елементами правової системи.

Так, стаття 24 Конституції Французької Республіки передбачає, що парламент (складається з Національних зборів та Сенату, повноваження яких зафіксовані в органічному законі) приймає закони (vote), а ст. 34 визначає сфери суспільних відносин, які цими законами регулюються [4, с. 25, 28]. Розділ V Конституції Французької Республіки присвячений відносинам парламенту та уряду, зокрема щодо правотворчих повноважень (ст. 37 вказує, що питання, які не входять до сфери законодавчого регулювання, мають регламентний характер) [4, с. 30]. Розділ II Конституції Французької Республіки визначає повноваження президента, зокрема щодо прийняття ним правових актів, а Розділ III розкриває особливості повноважень уряду [4, с. 19–28]. Конституція Французької Республіки визначає основні засади діяльності Конституційної ради та органів судової влади, питання ж щодо повноважень вказаних інституцій вирішуються на підставі органічних законів.

У Федеральній Республіці Німеччина законодавча влада здійснюється парламентом. Стаття 77 Основного закону держави встановлює, що федеральні закони приймає Бундестаг. Окрім цього, Основний закон визначає коло питань, що належать до сфери виняткових законодавчих повноважень федерального парламенту (ст. 73) і до сфери конкурентної законодавчої компетенції центру та земель (ст. 74) [2, с. 600–603]. Варто зазначити, що фактичні повноваження федерального уряду Німеччини є досить великими. Однак абстрактність конституційних положень не дає змоги сформулювати уявлення про обсяг урядових повноважень. Федеральний президент має обмежені повноваження у сфері державної влади (вони мають здебільшого представницький характер). Основним законом Федеральної Республіки Німеччина визначено повноваження й інших органів влади: Федерального конституційного суду, федеральних судів, парламентів та урядів земель [2, с. 611–616].

Тож можна стверджувати, що в конституціях чи конституційних законах держав континентального права чітко визначено перелік діяльнісних суб'єктів,

які наділені спеціальними (деколи вичерпними) правотворчими, правозастосовними, правоінтерпретаційними повноваженнями, що конкретизуються у відповідних законодавчих актах.

Систему основних уповноважених суб'єктів, зафіксованих у конституціях, формують: орган законодавчої влади – парламент; глава держави (президент, монарх); орган виконавчої влади – уряд; центральні та місцеві органи влади, а також судові органи. Повноваження зазначених суб'єктів ґрунтовно прописано, зокрема чітко визначено коло питань законодавчого регулювання, що свідчить про широкі нормотворчі повноваження суб'єктів, уповноважених на правотворчість, а також про обов'язок суб'єктів правозастосування, зокрема і судових органів, виконувати нормативно-правові приписи.

Що ж до правових систем загального права, то в них також створюються і функціонують органи законодавчої, виконавчої і судової влади. Так, згідно зі ст. I (розділ 1) Конституції США всі законодавчі повноваження належать Конгресу Сполучених Штатів, який складається із Сенату та Палати представників; Конгрес має право видавати закони в межах повноважень, що перераховані в розділі 8 цієї самої ст. I [5, с. 809, 812]. У ст. II (розділ 1) Конституції США зазначено, що виконавча влада належить Президентові Сполучених Штатів, а в розділах 1 і 2 ст. III зафіксовано, що судова влада надається Верховному суду і нижчим судам [5, с. 817].

Відповідно до ст. 17 Розділу IV Конституції Канади (охоплює Конституційний Акт 1982 р. та низку інших конституційних актів) парламент Канади складається з Королеви, Верховної палати (Сенату) та Палати общин [5, с. 333]. Законодавча влада у провінціях здійснюється генерал-губернатором та Законодавчими зборами в Онтаріо [5, с. 343], а у Квебеці – ще й Законодавчою радою [5, с. 344]. Законодавчі повноваження парламенту Канади чітко визначено у ст. 91 Розділу VI Конституції, а виключні повноваження законодавчих зборів провінцій встановлено у ст. ст. 92, 92-а, 93 [5, с. 352].

Конституція Канади встановлює і повноваження центральних органів виконавчої влади (Королеви, генерал-губернатора, уряду (Кабінету міністрів)), а також органів виконавчої влади у провінціях (лейтенант-губернаторів, виконавчих рад) [5, с. 331–333, 341–343]. У ст. ст. 96–101 визначено вищі органи здійснення правосуддя в Канаді: Федеральний суд, Головний апеляційний суд, верховні суди провінцій [6].

Дещо відмінно від описаних правових систем загального права є правова система Великої Британії (Англія, Шотландія, Уельс, Північна Ірландія). У ній відсутня Конституція як єдиний письмовий закон, але діє низка конституційних законів, які створюють нормативне підґрунтя для державотворення та функціонування правової системи, а також визначають повноваження органів державної влади.

Парламент Великої Британії утворюють Корона, Палата лордів (верхня палата) і Палата общин (нижня палата). Традиційно основною функцією парламенту є прийняття законів. До вищих органів

державної влади належать: глава держави – монарх (нині Королева) – та уряд. У Великобританії розрізняються поняття «уряд» і «кабінет»: Кабінет діє всередині уряду, до його складу входять прем'єр-міністр та основні міністри. Кабінет реально здійснює вищу виконавчу владу. У кожному графстві, окрузі, області діють виборні ради, які займаються справами місцевого значення (поліцією, соціальними службами, дорогами тощо) [7, с. 107].

Важливу роль у забезпеченні цілісності інституційної частини правової системи Великобританії відіграють судові органи. Верховний суд Англії та Уельсу очолює лорд-канцлер, який складається із трьох самостійних судових установ: Апеляційного суду, Високого суду і Суду корони [7, с. 119]. На думку дослідників правової системи Великобританії, її особливістю є те, що важлива роль у створенні права (не применшуючи значення парламенту) належить саме Верховному суду та високим судам [8, с. 152]. Однак доцільно наголосити, що основною функцією судів є правозастосування, а в деяких випадках і правотлумачення.

Аналіз правових систем і континентального, і загального типів свідчить, що у всіх згаданих правових системах створюються органи законодавчої, виконавчої та судової влади [9, с. 300–303], як, втім, і в інших правових системах світу. Щоправда, вони відрізняються між собою і на національному, і на типологічному рівні структурними особливостями і частково правотворчих повноважень відповідних суб'єктів. Так, ширшими правотворчими повноваженнями наділені суб'єкти законодавчої і виконавчої влади у континентальному праві, а в державах загального права значні нормотворчі повноваження мають вищі судові інституції. У правових системах загального права суди наділені також широкими правотлумачними повноваженнями і повноваженнями щодо здійснення конституційного правосуддя.

У юридичній літературі зазвичай виокремлюють три моделі конституційного правосуддя: американську (здійснюється судами загальної юрисдикції); європейську (здійснюється спеціальними органами конституційного правосуддя) та змішану [10, с. 211–212]. Для систем континентального права характерна європейська модель, а для загального – американська.

Повноваження спеціалізованих органів конституційного правосуддя обмежені розглядом конституційно-правових питань [11, с. 105]. І хоча в наукових джерелах зазначається, що нині спостерігається тенденція до виникнення різноманітних змішаних форм [11, с. 92], проте в якій би інституційній моделі не здійснювалося конституційне правосуддя, воно вирішує загальне завдання – захист конституції [11, с. 94].

З-поміж предметних повноважень органів конституційного правосуддя виокремлюють такі: забезпечення верховенства конституції в системі джерел права (контроль за конституційністю нормативно-правових актів та міжнародних договорів, офіційне тлумачення конституції та законів); дотримання

принципу розподілу влади; захист конституційних прав і свобод людини; захист конституції від порушення посадовими особами, а в низці держав – і політичними партіями [11, с. 107]. Деякі автори зазначають, що моделі конституційного контролю є важливим додатковим критерієм типологізації правових систем [12, с. 108].

Продовжуючи аналіз вибраної проблематики, зазначимо, що у змішаному типі правових систем (з дуалістичним, релігійним, традиційним та звичаєвим підтипами) інституційна частина формується аналогічно з описаними вище. Так, у гл. 1 Конституції Швеції передбачається, що органом законодавчої влади є Риксдаг; главою держави – спадковий король (повноваження якого є, по суті, формальними); управління справами держави здійснює уряд; на місцях діють комуни, а для здійснення правосуддя створюються суди [13, с. 598–599]. А глава 8 визначає сфери суспільних відносин, що регулюються законами, постановами уряду та іншими нормативно-правовими актами [13, с. 610–613]. У гл. гл. 3–7 регламентовано повноваження парламенту, глави держави та уряду [13, с. 604–609]. Про зазначені повноваження, а також про судову систему (гл. 11 Конституції Швеції), вищими судовими органами якої є Верховний суд у системі загальної юрисдикції та Верховний адміністративний суд в системі адміністративної юрисдикції, йдеться і в спеціальній юридичній літературі [14, с. 25–38].

Відповідно до гл. 1 Конституції Мексики верховна влада Федерації поділяється на законодавчу, виконавчу і судову [5, с. 494]. Главою держави й уряду є Президент Республіки, який здійснює виконавчу владу через федеральну адміністрацію, що діє на підставі виданого Конгресом органічного закону [7, с. 422].

Повноваження Національного Конгресу – парламенту Мексики – визначені у ст. ст. 73–77 Конституції [5, с. 503–510], як і сфери суспільних відносин, що регулюються законами. Основним законом встановлено повноваження законодавчих (палати представників) та виконавчих органів (губернатори) суб'єктів федерації (штатів), а також засади побудови та функціонування судової системи [5, с. 512–552].

Законодавча влада в Алжирській Народній Демократичній Республіці згідно з Конституцією (ст. 98) здійснюється парламентом. Конституція характеризує його не як вищий орган державної влади, а як орган, що має тільки законодавчі повноваження [7, с. 28]. Глава держави і виконавчої влади – Президент Республіки, який здійснює вищу владу в межах, встановлених Конституцією (гл. 2, Розділ II) [15, с. 247–257]. Структурі та повноваженням судової системи присвячена гл. 3 Розділу II Конституції Алжиру [15, с. 258–260]. Зокрема, у ній йдеться про Верховний суд (у системі загальної юрисдикції), Державну раду (у системі адміністративної юрисдикції), Трибунал конфліктів (вирішує спори про компетенцію між Верховним судом і Державною радою), Вищий державний суд для розгляду актів, які можуть бути кваліфіковані як зрада Президента

Республіки, а також для розгляду злочинів, скоєних главою уряду під час виконання ним своїх повноважень. Спеціальним органом конституційного контролю в Алжирі є Конституційна рада, створена за моделлю, запозиченою у Франції.

Чинна Конституція Індії прийнята Установчими зборами 1950 р. Будучи найбільшим за обсягом Основним законом у світі, вона об'єднує конституційно-правові традиції Великобританії з деякими положеннями Конституцій США, Ірландії, Канади, Австралії, СРСР, Веймарської республіки в Німеччині, Японії та низки інших країн [7, с. 219]. Глава II Конституції передбачає процедуру формування і функціонування парламенту та його законодавчі повноваження, а гл. III – законодавчі повноваження Президента, який відповідно до Конституції формально є главою виконавчої влади (ст. 53 передбачає, що виконавча влада належить Президентові і здійснюється через підлеглих йому посадових осіб), верховним головнокомандувачем збройних сил та невід'ємною складовою частиною парламенту [7, с. 220]. Вища виконавча влада зосереджена в руках уряду (Ради міністрів) і персонально прем'єр-міністра [7, с. 221]. Система державної влади у штатах багато в чому схожа на федеральну. Законодавчими повноваженнями у штатах наділені парламенти – легіслатури і, в деяких випадках, губернатори (ст. 213 Конституції), виконавчу владу здійснюють уряди штатів [7, с. 221].

В Індії діє єдина централізована система судів, які застосовують закони і федерації, і штатів [7, с. 232]. Повноваження судових інституцій передбачено гл. IV Конституції (ст. 147 спеціально присвячена розумінню поняття тлумачення права судами держави). Вищим органом єдиної централізованої судової системи Індії є Верховний суд. Найважливішою функцією Верховного суду Індії є конституційний контроль. Під час розгляду будь-якої справи Верховний суд може тлумачити конституційні положення, а сформовані ним приписи є обов'язковими для всіх судових органів [7, с. 232]. Як указано в юридичній літературі, сьогодні в індійське суспільство активно впроваджуються сучасні державно-правові інститути, а на основі парламентської демократії створюються умови для формування громадянського суспільства [16, с. 301].

Щодо формування системи органів влади та розподілу повноважень між органами законодавчої, виконавчої і судової влади, то не надто вирізняються і правові системи традиційної групи (Китай, Японія та ін.).

Так, згідно з Конституцією, Японія є конституційною парламентарною монархією. Однак реальна влада імператора практично зведена нанівець, оскільки він відсторонений від самостійного вирішення питань державної політики (ст. 4). Усі дії імператора, що відносяться до державних справ, повинні виконуватися за порадою і зі схвалення уряду (Кабінету міністрів) (ст. 3) [7, с. 816]. Повноваження парламенту (Коккай) та Кабінету міністрів чітко прописані в Конституції Японії [7, с. 816–817].

Також Основний закон держави передбачає структуру судової системи та повноваження судів. Очолює японську судову систему Верховний суд, наділений найширшими повноваженнями, як найвища судова інстанція, вищий орган конституційного нагляду (з повноваженнями щодо тлумачення Конституції) та орган із керівництва всіма нижчими судами [7, с. 824].

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що сучасна японська демократія повністю відповідає основним загальнолюдським принципам, але водночас для неї характерна національна специфіка [17].

Не є надто особливою щодо розподілу повноважень між органами законодавчої, виконавчої та судової влади і звичаєва група правових систем. Як видно з Конституції Південно-Африканської Республіки (далі – ПАР), влада в державі належить Президентові, парламенту та незалежній системі органів судочинства [18, с. 510]. Законодавчі повноваження належать парламенту (який складається із двох палат: Національної ради провінцій та Національних зборів). Варто зауважити, що за Конституцією 1996 р. в ПАР встановлена форма правління, яка не має аналогів у світі. Її можна охарактеризувати як «надпарламентську республіку» [18, с. 511]. Глава держави – Президент, який водночас очолює уряд (Кабінет міністрів) та координує його діяльність.

Система органів влади у провінціях багато в чому нагадує загальнонаціональну. Представницькими і законодавчими органами є однопалатні законодавчі збори провінцій, що обирають із-поміж своїх членів прем'єра, який очолює виконавчу владу у провінції, формуючи для цього Виконавчу раду [7, с. 809]. Конституція передбачає незалежну та неупереджену судову владу, підпорядковану тільки їй. Судову систему ПАР формують: Конституційний суд, Верховний апеляційний суд, високі суди, суди магістратів [7, с. 814].

Відповідна структура інституційної частини властива і міждержавному типу правових систем, яка складається із суб'єктів, наділених правотворчими, правозастосовними та правотлумачними повноваженнями. Наприклад, до інституційної частини правової системи Ради Європи належать: держава-учасниця, сама міжнародна організація, Комітет міністрів, Парламентська асамблея Ради Європи (далі – ПАРЄ), Конгрес місцевих та регіональних влад Європи, Європейський суд із прав людини та ін.

Правотворчими повноваженнями наділені насамперед держава-учасниця, які укладають конвенції та інші міжнародні договори, а також Комітет міністрів, який приймає обов'язкові для виконання рішення. Що ж до ПАРЄ, то вона розробляє міжнародні договори, приймає резолюції, що визначають основні напрями діяльності Комітету міністрів, національних урядів, парламентів, політичних партій тощо. Європейський суд із прав людини вже десятки років створює європейські правові стандарти (і правозастосовні, і правотлумачні) щодо юрисдикційного механізму захисту прав і свобод людини.

Висновки. Аналіз сучасних правових систем світу дає підстави для висновку, що сьогодні інституційна частина всіх описаних систем складається із суб'єктів, між якими розподілені правотворчі, правозастосовні та правотлумачні повноваження (у національних правових системах за принципом розподілу влади між законодавчими, виконавчими і судовими органами). Отже, формування інституційної частини за принципом розподілу повноважень між зазначеними суб'єктами є загальною закономірністю і всіх національних, і міждержавних правових систем. Указаний факт засвідчує також їх зближення та уніфікованість.

Варто наголосити, що важлива роль при цьому відводиться системоутворювальним суб'єктам, які наділені правотворчими повноваженнями. Саме їх структурна організація, кількість та питома вага їхніх повноважень визначають особливості інституційної частини правової системи, які є важливими з погляду формування критеріїв типологізації сучасних правових систем світу, створення ідентифікаційного коду.

У правових системах континентального права досить багато суб'єктів наділені правотворчими повноваженнями (особливо органи центральної та місцевої виконавчої влади, органи місцевого самоврядування тощо), тобто уповноважені на правотворення. Однак це призводить до перенавантаження системи правотворчими суб'єктами, появи величезної кількості підзаконних нормативно-правових актів, що неминуче спричинює інфляцію нормативно-правових приписів, їх дублювання та підміну, знижує роль законів. Зазначена проблема у правових системах загального права розв'язується шляхом наділення правотворчими повноваженнями вищих судових органів, що дає змогу знизити безпідставну інтенсивність підзаконної нормотворчості.

Правові системи змішаного типу зазвичай формувалися під впливом континентального чи загального права, а тому наділені і специфічними ознаками типів чи національних систем, з яких відбувалася рецепція. Окрім того, вони мають свої особливості щодо створення та використання регуляторів звичаєвого, традиційного і релігійного характеру. Інколи такі особливості пов'язані із взаємодією сучасних правових систем та появою нових специфічних правових інститутів і способів регулювання суспільних відносин, як, наприклад, уніфікованих актів.

Особливості інституційної частини правової системи виявляються і на національному, і на міжнародному, і на типологічному рівнях. Відомою ідентифікаційною ознакою континентального права є наявність спеціальних органів конституційного правосуддя, які забезпечують верховенство конституції шляхом встановлення конституційності нормативно-правових актів, нормативно-правових договорів (зокрема міжнародних), здійснення офіційного тлумачення. Однак у правових системах загального типу вказані повноваження належать судам загальної юрисдикції (зазвичай вищим судовим інстанціям), які мають широкі правотлумачні

та інші повноваження для здійснення конституційного правосуддя.

Низку спеціальних ознак має також інституційна частина правової системи міждержавного типу: окрім наділення правотворчими повноваженнями основного суб'єкта – держави, – їх надано і деяким міждержавним органам, наприклад, Комітету міністрів у Раді Європи тощо.

Зазначене є свідченням розширення правотворчих повноважень міждержавних організацій, появи нових суб'єктів із правотворчими повноваженнями та нових способів регулювання суспільних відносин. Проте вказане викликає потребу й у створенні механізмів забезпечення оптимальної взаємодії наці-

онального і міжнародного права, що діють в одному правовому просторі, а також надання повноважень відповідним суб'єктам, які зможуть таку взаємодію забезпечити.

Усе викладене вище потребує поглибленого наукового аналізу сучасних правових систем світу, виявлення загальних закономірностей їх розвитку та особливостей їхніх структурних частин (інституційної, функційної, нормативної). Указане дасть змогу сформувати цілісне уявлення про конструкцію світового правового розвитку, виявити міжтипові зв'язки та взаємозв'язки національних і міждержавно-правових систем, з'ясувати критерії типологізації сучасних правових систем світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волошин Ю. Конституційно-інституційні реформи в Австрійській Республіці у контексті європейської міждержавної інтеграції. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 1. С. 68–72.
2. Конституции государств Европы: в 3 т. / под общ. ред. Л. Окунькова. Москва: Норма, 2001. Т. 1. 824 с.
3. Система державного управління Австрійської Республіки: досвід для України / за заг. ред. Ю. Ковбасюка. Київ: НАДУ, 2011. 56 с.
4. Конституція Французької Республіки. Київ, 2018. 56 с.
5. Конституции государств Америки: в 3 т. / под ред. Т. Хабриевой. Москва, 2006. Т. 1. 832 с.
6. Конституционные акты Канады. URL: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/canada/canada-r.htm.
7. Правовые системы стран мира: энциклопедический справочник / отв. ред. А. Сухарев. Москва: Норма, 2001. 840 с.
8. Романов А. Право и правовая система Великобритании: учеб. пособие. Москва: Форум, 2010. 287 с.
9. Осаке К. Сравнительное правоведение: схематический комментарий. Москва: Юрист, 2008. 830 с.
10. Голубева Л., Черноков А. Сравнительное государственное право: учебник. Санкт-Петербург: ИВЭСЭП, Знание, 2009. 557 с.
11. Сравнительное конституционное право: учеб. пособие / отв. ред. В. Чиркин. Москва, 2002. 448 с.
12. Леже Р. Великие правовые системы современности: сравнительно-правовой подход. Москва: Воттерс Клувер, 2009. 584 с.
13. Конституции государств Европы: в 3 т. / под общ. ред. Л. Окунькова. Москва: Норма, 2001. Т. 3. 792 с.
14. Carlson L. The Fundamentals of Swedish Law. 2012. 508 s.
15. Сапронова М. Высшие органы государственной власти арабских республик. Москва, 2007. 474 с.
16. Крашенинникова Н. Правовая культура современной Индии: инновационные и традиционные черты. Москва: Инфра, 2013. 304 с.
17. Еремин В. История правовой системы Японии / отв. ред. А. Кириченко. Москва, 2010. 293 с.
18. Саидов А. Национальные парламенты мира: энциклопедический справочник. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 720 с.